

Van kleermaker tot orgelbouwer

H.H. Hess (1735-1794) werd geboren als kleermakerszoon in Leeuwarden. Hij ging op zoek naar een ander ambacht. Samen met zijn broer Joachim besprak hij in Gouda de mogelijkheden. De ambachten die onder de bescherming van de gilden vielen, waren slechts bereikbaar na het afleggen van een proeve van bekwaamheid. Aangezien Hendrik vermoedelijk alleen in het kleermaken bedreven was, moest hij naar een vrij ambacht uitzien. Joachim was organist in Gouda en het was dus niet vreemd dat hij op de gedachte kwam dat zijn broer een orgelmakerij zou beginnen.

Hendrik Hess leerde het vak op bijzondere wijze: eigenlijk door het afkijken van het werk van zijn knechten. Ook hielp zijn broer Joachim hem.

Hendrik is vooral bekend geworden als bouwer van huisorgels. Dr. A.J. Gierveld beschrijft in zijn proefschrift 43 huisorgels van Hess. De makelij en klankkwaliteit van de huisorgels variëren van grof tot fijnmazig.

Als kerkorgelbouwer is Hess minder bekend geworden. Er zijn twaalf orgels met zekerheid aan hem toe te schrijven, waarvan er slechts vijf geheel of gedeeltelijk bewaard zijn gebleven. Eén kabinetorgel van zijn hand bevindt zich in het bezit van het Centraal Museum te Utrecht.

Geschilderd jaartal op orgelkast klopt niet

Boven het klavier van het te restaureren Hess-orgel in de Jacobikerkerk staat de tekst geschilderd: 'H.H. Hess Me Fecit. Goudæ. 1747'. Dit is curieus, want dat jaartal klopt niet! Hess was in 1747 een jongen van nog maar twaalf jaar. Hij was op dat moment kleermakersknecht in Leeuwarden. Onderzoek met een kwartslamp heeft aangetoond dat de laatste twee cijfers van het jaartal oververguld zijn. Mede gelet op de meubelstijl wordt aangenomen dat het bouwjaar van het fraaie kabinetorgel 1774 is.

GENOEG IN KAS VOOR HERSTEL KLINKEND MONUMENT

Restaurateurs aan de slag met Hess-kabinetorgel

Theo Kraft,
voorzitter College van
Kerkrentmeesters

Op dit moment lopen binnen de Protestantse Gemeente Utrecht twee plannen voor het herstel van een historisch orgel. De opbouw en restauratie van het Peter Gerritsz-orgel (1479) in de Nicolaïkerk dat zich nu in Middelburg bevindt en de restauratie van het Hess-kabinetorgel (1774) in de Jacobikerkerk. Na een succesvol afgeronde fondsenwervingsactie werd medio juni 2010 opdracht voor de restauratie van dit klinkende monument gegeven. Het is de bedoeling dat het orgel binnen circa acht maanden weer in gebruik wordt genomen. Dan beschikt de Jacobikerkerk behalve het grote Garrels-Meere orgel over een tweede historisch orgel.

Een kabinetorgel is een huisorgel dat, wanneer de deuren gesloten zijn, lijkt op een boekenkast of schrijfbureau. Beter gesitueerde particulieren of kleiner behuise kerken schafte zich een dergelijk orgel aan. Voor de hieronder gebruikte gegevens werd geput uit de door de heer Arie Noordermeer op verzoek van de PGU opgestelde brochure 'Restauratieproject 2009 Kabinetorgel (Hess 1774) Jacobikerkerk'. Deze in een oplage van 35 exemplaren uitgegeven brochure werd gebruikt voor de fondsenwerving.

Veilingstuk

Het is onbekend wie in de achttiende eeuw de opdrachtgever was voor de bouw van dit kabinetorgel. Wel staat vast dat het orgel in 1774 werd vervaardigd door Hendrik Hermanus Hess in Gouda. Ook over de eerste 125 jaar van dit orgel is niets bekend. Rond 1900 duikt het op bij een veiling, waar het wordt gekocht door de Oud-Gereformeerde Gemeente aan

de Boothstraat. Rond 1959 gaat het orgel in eigendom over naar de Gereformeerde Gemeente in Nederland aan de Zandhofsestraat. Vervolgens komt het in handen van de familie Otte in Bosch en Duin, die het in 2003 schenkt aan de Jacobikerkerk. Het orgel is juridisch eigendom van de wijkgemeente Jacobikerkerk en economisch eigendom van de PGU. Het orgel wordt opgesteld in de noorder zijbeuk van het koor van de kerk.

De orgelkast van het Hess kabinetorgel in de Jacobikerkerk is in slechte staat en het instrument zelf verkeert in een uiterst matig bespeelbare toestand. Als niet op afzienbare termijn een restauratie zou worden uitgevoerd, staat het voortbestaan

van dit historische kabinetorgel op de tocht. Bovendien kan het, zolang het orgel in deze staat verkeert, niet als koororgel gebruikt worden.

Restauratieplan

Daarom werd in 2008 een restauratieplan opgesteld door de heer Peter van Dijk. Van Dijk is al vele jaren de orgeladviseur van de Protestantse Gemeente Utrecht. Dit plan vormt de basis waarop de opdracht aan de firma Gebr. Van Vulpen te Utrecht/Overvecht is gegeven om het orgel te herstellen. Het omvat de demontage, het herstel van de kast, windvoorziening, het klavier, mechaniek, pijpwerk, montage, intonatie en stemming. De restauratie staat onder toezicht

van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Fondswerving

In 2009 bleek dat op basis van de vigerende beleidsnota 'Klinkende Monumenten; advies- en instandhoudingspraktijk monumentale orgels' uit 2007 van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten geen subsidie mogelijk was. Het bedrag viel buiten de door de rijksdienst aangehouden drempel. Besloten werd toen om een fondswervingscampagne te starten om de benodigde gelden voor de restauratie begroot op € 70.000 bijeen te brengen. De heer Arie Noordermeer heeft op verzoek van de PGU als projectleider deze werkzaamheden op zich genomen in nauwe samenwerking met de heren Johan Blok, voorzitter van de kerkenraad van de Jacobikerkerk en Wim Dekker, lid van het College van Kerkrentmeesters vanuit de Jacobikerkerk en ondergetekende. Vanaf september 2009 werd een groot aantal fondsen aangeschreven, waarbij dankbaar gebruik werd gemaakt van de hierboven genoemde brochure. Per maand werd de stand van zaken bijgehouden en gerapporteerd aan het CvK.

Gebruik

Nu de opdracht tot restauratie gegeven is, hopen wij het Hess orgel in het voorjaar van 2011 opnieuw in gebruik te kunnen nemen als koororgel met een feestelijk en luisterrijk concert in de Jacobikerkerk. Wij hopen van harte dat de heer J.P. Otte, die dit jaar zijn honderdste verjaardag viert, dit mag beleven.

Bijdragen

Overzicht van de verkregen bijdragen in de fondswerving voor de restauratie van het Hess-kabinetorgel:

- Stichting tot Behoud van het Nederlands orgel	€ 3.500
- Prins Bernhard Cultuur Fonds	5.000
- M.O.A.C. Gravin van Bylandt Stichting	2.000
- Stichting K.F. Hein Fonds	3.000
- Olga Heldring Fonds / Fundatie Van den Santheuvel, Sobbe	1.500
- Insinger Stichting	5.000
- Kattendijcker Drucker Stichting	1.000
- Kring van Leenheren van het Sticht	5.000
- Meindersma-Sybenga Stichting	2.000
- Dr. Hendrik Mullers Vaderlands Fonds	5.000
- Stichting Orgelfonds Mooy	5.000
- Stichting Mien van 't Sant Fonds	1.000
- Maatschappij van Welstand	5.000
- Stimuleringsfonds Rabobank	2.500
- Particulier N.N. voor windvoorziening	1.500 +
totaal	€ 48.000
Bijdrage uit bestemmingsfonds legaat Kerk en Inrichting PGU	€ 11.000
Bijdrage Jacobikerkerk	€ 11.000